

Destructurarea dezbaterilor publice: conceptul de moțiune

Destructuring of public debates: the concept of resolution

Abstract: The endeavour which we propose to our reader is an analysis of the central element of a public debate: the concept of resolution. Some aspects are relevant for the understanding of the discussed concept and its functionality in the discursive use: defining the resolution, the difference of meaning between resolution and proof, the norms according to which the resolutions of a public debate are chosen. This last aspect identifies two sorts of norms: external (public interest, the possibility to solve, the knowledge increase) and internal (dialectical character, problematological character, undecidable character).

Keywords: public debates, resolution, proof, conflict of opinion, critical discussion.

1. Ce este o moțiune?

Fiecare dezbatere se poartă pe o anumită chestiune, în jurul unei idei-forță care ordonează întreaga discuție între participanți și în legătură cu care unii își exprimă susținerea, alții, dimpotrivă, respingerea. În contextul analizelor asupra dezbaterilor, o asemenea idee a fost denumită *moțiune*. Termenul nu este prea clar utilizat cu acest înțeles în limbajul comun, mai ales că el are o accepțiune specială în viața parlamentară ce pare a se impune tot mai mult ca dominantă (moțiunile depuse de opoziție împotriva guvernului ca mijloc de cenzurare a unor decizii considerate inadecvate). În dezbaterile publice, moțiunea se referă la tema supusă discuției critice și ea poate avea întruchipări dintre cele mai diferite: politica externă americană (în

dezbaterile publice ocazionate de alegerile din SUA), situația agriculturii românești (în dezbaterile parlamentare din România), violarea drepturilor omului, a democrației și a statului de drept (în Parlamentul European de la Strasbourg), problemele cu care se confruntă cetățenii din cartierul Alexandru cel Bun (în întâlnirile pe care Primăria din Iași le organizează cu cetățenii), semnificația Summit-ului NATO de la București (în dezbaterile organizate de posturile de televiziune cu ocazia evenimentului din 2-4 aprilie 2008), problema câinilor vagabonzi în cartierele periferice (în emisiunile organizate de unele posturi locale de radio sau televiziune cu privire la problemele curente ale localităților).

Cu o anumită precauție, am putea să spunem că moțiunea joacă același rol în dezbaterile publice ca și ceea ce numim *teză* în relația de argumentare dintre interlocutori. Teza argumentării era considerată

* Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

un enunț în legătură cu care un locutor aduce argumente favorabile, iar interlocutorul său argumente defavorabile. Din jocul acestor argumente pro și contra se naște, până la urmă, adevărul: enunțul va fi declarat adevărat sau fals printr-un *consens rațional* în funcție de forța argumentelor care se confruntă. Dacă e să stabilim anumite diferențe între *moțiunea* dezbaterii și *teza* argumentării, atunci trebuie să spunem că ele se instituie în raport cu distincția dintre *dezbateri* și *argumentare*. Dezbateri are o sferă mult mai largă decât argumentarea, care este un moment, o dimensiune a actului de comunicare numit dezbateri. E adevărat, un moment esențial, dar nu singurul. Dezbateri mai conține, în calitate de constituienți care participă la îndeplinirea scopului, și alte forme de intervenție discursivă, dincolo de argumentare: explicația (suntem puși în situația de a explica anumite elemente din susținerile sau respingerile noastre pentru ca participanții la dezbateri să înțeleagă exact la ce ne referim atunci când trimitem la anumite concepte), descripția (este necesar să trasăm conturul exact al unor fenomene pe care le analizăm și aceasta se poate realiza cel mai bine printr-o descriere adecvată a lor), povestirea (este necesar să aducem în atenția celorlalți participanți la dezbateri anumite situații sau relații pe care le deținem din relatările altora, iar mijlocul prin care realizăm acest scop este povestirea sau narațiunea), dialogul informativ (uneori interlocutorii ne solicită informații suplimentare în legătură cu ingredientele probărilor pe care le propunem, motiv pentru care intrăm într-o relație dialogică pentru a satisface această cerință). Argumentarea e un demers rațional-discursiv strict controlat din punctul de vedere al actului de probare (cel puțin aceasta este intenția), dezbateri asumă idealul (cui nu i-ar conveni un asemenea ideal?), dar nu-l poate stăpâni

pentru că ea vrea să-și asume ca scop și ceva care trece dincolo de raționalitate: adeziunea.

Aici se instalează și diferența dintre *moțiune* și *teză*. *Moțiunea* este ideea în legătură cu care se propun probe în susținere sau respingere (până aici avem demersul argumentativ), dar în legătură cu care se dau explicații, se descriu situații sau relaționări, se narează întâmplări, sau se propun informații suplimentare, toate cu scopul de a augmenta, amplifica efectul actului de probare. Nu vrem să spunem nici pe departe că în argumentarea strictă astfel de „adjuvanți“ nu ar fi deloc prezenți, ci doar că ponderea lor este mult mai mică, rolul lor nu este nici pe departe atât de semnificativ, iar rezultatele nu sunt influențate decisiv de aceste ingrediente suplimentare. Dominanta argumentării este *întemeierea*, nu am reușit un astfel de rezultat, nu suntem în fața unei argumentări autentice, reale. Dominanta dezbaterii trece dincolo de *întemeiere*, deși o are ca o axă a întregului demers discursiv. Nu se poate spune fără nici o rețineră că dacă nu am reușit *întemeierea* unuia sau altuia dintre punctele de vedere asumate într-o dezbateri publică, nu suntem în fața unei autentice dezbateri, ci dimpotrivă. E, într-un fel, situația fericită pe care o întruchipează dialogul socratic, o autentică dezbateri: orice discuție cu ceilalți nu trebuie să se încheie cu ceva definitiv (ceea ce e definitiv distruge creativitatea din om!), ci cu o deschidere a tuturor spre meditație care e în stare oricând să continue discuția! Prin urmare, *moțiunea* este o idee de mai mare amplitudine care, în actul discuției critice, se poate „dispersa“ în mai multe idei sau puncte de vedere ce pot constitui „tezele“ care o susțin sau o resping pe aliniamentele unei construcții preponderent argumentative. O cascadă de teze „participă“ la constituirea unui tot: *moțiunea*.

2. Criterii externe de selecție a moțiunilor

Cum alegem moțiunile unei dezbateri publice? E o ordine aici sau, dimpotrivă, ca și în multe alte situații, întâmplarea, bunul simț sau inspirația ne pot scoate din impas și ne conduc spre drumul bun fără prea multe osteneți ale gândirii critice? Nu e o întâmplare, firește, alegerea moțiunii pentru o dezbatere publică sau alta, ci, dimpotrivă, un act premeditat de evaluare critică a posibilităților ce stau în fața organizatorilor în vederea dezvoltării unor astfel de intervenții discursive. Un prim criteriu de alegere este *interesul publicului*: o dezbatere publică trebuie să ia în discuție aspecte care interesează pe cei care iau parte la o astfel de construcție discursivă. Moțiunea dezbaterii trebuie, deci, să trezească interesul auditoriului care asistă (dacă e vorba de o dezbatere publică „face to face”) sau a unui număr cât mai mare dintre ascultătorii sau telespectatorii posibili ai emisiunii-dezbatere (dacă e vorba de o dezbatere publică organizată de posturile de radio sau televiziune). Că lucrurile se petrec astfel stau mărturie preocupările celor care organizează dezbateri publice de a cunoaște și a veni în întâmpinarea curiozității publicului vizat. Multe dezbateri se realizează în campaniile electorale și pe astfel de probleme (cunoașterea candidaților, a intențiilor lor de program, a realizărilor de până în acel moment) pentru că, se știe, interesul publicului este maxim în această perioadă pentru a ști cu cine să voteze, care opțiune este cea mai bună în funcție de interesele lor imediate sau de perspectivă. Destule dezbateri publice vizează problemele vieții cotidiene ale cetățenilor (spațiile de joacă pentru copii, câinii vagabonzi, curățenia în spațiile de utilizare comună, transportul în comun etc.), fiindcă acestea sunt legate direct de

interesele publicului care participă iar cunoașterea și satisfacerea intereselor cetățenilor este o preocupare a edililor locali. În sfârșit, anumite evenimente importante (intrarea României în Uniunea Europeană, summitul NATO, alegerile locale, cazurile de corupție importante etc.) atrag imediat interesul unei mase tot mai mari de oameni, motiv pentru care ele fac obiectul unor dezbateri publice organizate cu deosebire de canalele de televiziune. Acest criteriu de alegere a moțiunilor ne atrage atenția asupra unui lucru important: este necesar să cunoaștem publicul și interesele sale pentru a putea alege cât mai adecvat temele de dezbatere.

Un al doilea criteriu de alegere a moțiunii vizează *posibilitatea de soluționare* a conflictului de opinie: se aleg acele teme sau probleme care pot fi soluționate prin dezbatere, în sensul că, parcurgând un anumit număr de pași (de etape ale actului de probare), se poate stabili prin constrângere rațională de partea cui este adevărul și ce ar trebui să fie susținut ca o afirmație veritabilă în cunoaștere. Sau măcar să se întrezărească o posibilitate de soluționare, chiar dacă nu este vizibilă în toată claritatea ei încă din faza de inițiere a demersului critic. Chestiunea aceasta este valabilă cu mai multă vizibilitate în dezbaterile publice, acelea care ținesc o audiență de mai mare amplitudine. Să ne explicăm. O moțiune cu tentă filosofică, de exemplu, cea concretizată în enunțul „Este lumea o realitate cognoscibilă?” poate constitui oricând un motiv important de dezbatere între avizați, ea a constituit, de altfel, câmp de înfruntare între gânditori diferiți, curente de gândire diferite, fără să se poate spune vreodată că dreptatea, în acest caz, este de partea unuia sau altuia. Ea constituie una dintre temele eterne ale meditației filosofice, interesantă și atractivă mai ales prin faptul că e în perma-

nență sursă de sugestii interpretative ca și cum nici nu s-ar fi discutat asupra ei! Poate un astfel de enunț să constituie moțiunea unei dezbateri publice? Destule temeri ne rețin în a da un răspuns favorabil, una dintre ele ținând de faptul că o asemenea moțiune nu pare a avea, pentru publicul larg, o posibilitate reală de soluționare! Dezbaterile publice sunt înscenări discursive cu final așteptat: publicul asistă la dezbateri sau urmărește o emisiune pentru a vedea cum se tranșează adevărul într-o problemă care îl interesează. Discuțiile de dragul discuției, așa cum apar pentru mulți dezbaterile filosofice, nu atrag curiozitatea publicului larg tocmai datorită lipsei aparente de rezultat. În alte situații, lucrurile se pot detecta rapid dacă pot sau nu pot să fie soluționate. O discuție asupra unei probleme de forma „Care sunt posibilitățile de soluționare a transportului în comun în localitatea X?” este rezolvabilă în următorii pași: se identifică principalele căi posibile de realizare a transportului în comun, se aduc probele favorabile și cele defavorabile în legătură cu una sau alta dintre căile identificate, se compară probele administrate din punctul de vedere al forței lor întemeietoare, se conchide, în temeiul raționalității, care este calea (sau care sunt căile) cele mai bune de urmat pentru eficientizarea transportului în comun în localitatea X. Motiv pentru care o astfel de temă poate sta oricând în postura de moțiune a unei dezbateri publice cu locuitorii din orașul X.

Să analizăm al treilea criteriu de alegere a moțiunii unei dezbateri publice care vizează *sporul de cunoaștere* pe care o asemenea temă trebuie să-l asigure publicului care asistă dar și participanților. Moțiunea trebuie să aducă ceva nou în raport cu ceea ce știe publicul cu privire la temă, altfel nu mai există nici un temei

pentru a asista la o dezbateri, în afara poate a jocului care atrage instinctiv orice ființa umană și nu numai. O temă precum aceea dezvăluită de enunțul „Orașul e plin de câini vagabonzi care sunt un pericol public“ poate fi interesantă pentru public (multe decizii ale sale, precum aceea de a nu merge pe jos, de a nu lăsa poarta de la intrare deschisă, de a nu frecventa cartierele marginase etc. sunt influențate de situația descrisă în enunț), poate fi soluționată prin intermediul unei dezbateri publice (pot fi aduse dovezi prin care să se arate că enunțul este adevărat sau fals), dar nu aduce nici o informație nouă în raport cu ce știe deja publicul (sau mare parte a lui) cu privire la realitatea descrisă prin enunț. Prin urmare, cu greu se poate încheia o dezbateri pe această temă, iar motivul principal este acela că ea nu aduce un spor de cunoaștere care să asigure posibilități noi de înțelegere a fenomenului sau căi inedite de soluționare practică a lui. În general, dacă publicul știe tot atât cât îi dezvăluie dezbateri sau chiar mai mult cu privire la moțiunea pusă în discuție, atunci dezbateri este un eșec determinat de alegerea neinspirată a moțiunii. Nu dezbateri banalități, generalități, locuri comune, acestea sunt la îndemâna simțului comun și a discuta asupra lor în speranța că vom influența pe cineva este un act gratuit. Este o situație similară aceleia în care argumentăm pentru interlocutor o teză de care el este deja convins că este adevărată! Sigur, tema poate fi transformată facil într-o moțiune care să respecte cerința sporului de cunoaștere dacă o formulăm de maniera „Care ar fi cele mai eficiente căi de soluționare a problemei câinilor vagabonzi și ce face primăria orașului în acest sens?“, formulare care, fără doar și poate, aduce sporuri de cunoaștere pentru mulți dintre cei interesați (nu e posibil să știm noi

înșine toate căile posibile, nu suntem totdeauna informați cu toate măsurile primăriei, asumarea unei căi sau alteia e un rezultat al evaluării, iar aceasta nu este apanajul unei persoane etc.).

3. Criterii interne de selecție a moțiunilor

Admițând că o moțiune satisface interesul publicului, are o oarecare previzibilitate de soluționare și este purtătoarea unei tensiuni cognitive de care ar putea beneficia publicul, este ea în afara oricărui discuții în legătură cu îndeplinirea acestui rol și poate fi asumată ca un bun câștigat pentru construcția discuției critice? Mai direct spus, dincolo de criteriile exterioare după care este aleasă o moțiune (interes, soluționare, spor cognitiv), natura ei internă, ideea pe care o dezvoltă nu influențează cu nimic îndeplinirea cu succes a rolului sau eșecul în care poate cădea uneori dezbateră?

Fără îndoială, întrebările au parfumul retoricității, ele induc destul de vizibil și răspunsurile pe care le întrezărim: în afara criteriile externe de selecție a moțiunilor există și anumite *criterii interne* ce țin de conținutul ideatic pe care ele îl vehiculează. În rolul de moțiuni ale dezbaterilor publice nu pot sta decât anumite *conținuturi de gândire* care asigură posibilitatea faptică de a ne pronunța pro sau contra moțiunii în cauză. Care sunt aceste criterii interne sau de conținut? Le vom evidenția sub forma unor note prin care moțiunile se individualizează în raport cu tematicile care nu pot îndeplini acest rol.

Natura dialectică a moțiunii. Orice enunț prin care se evidențiază o moțiune a unei dezbateri trebuie să aibă o natură dialectică. Ce înseamnă aceasta? Sursa

unui răspuns o găsim la Aristotel. În *Topica* (I,1,100a), Stagiritul ne atrage atenția că tratatul are drept scop, pe de o parte, a găsi o metodă de a argumenta când susținem o teză și, pe de altă parte, de a evita să cădem în contradicție când respingem teza adversarului, cu sublinierea expresă a filosofului că lucrurile sunt posibile numai într-un singur caz: când pornim de la propoziții probabile. Raționamentul bazat pe premise probabile este considerat dialectic, de unde concluzia că premisele sale sunt *premise dialectice*. Ce sunt, la Aristotel, premisele dialectice? Iată textul din *Topica*:

„Premisa dialectică este o întrebare care apare probabilă sau tuturor, sau majorității, sau înțelepților, iar dintre aceștia, sau tuturor, sau majorității sau celor mai de seamă, cu condiția să nu fie un paradox. Căci vom lua drept adevărat ceea ce este admis de înțelepți, dacă însă nu este contrar vederilor celor mulți. Sunt de asemenea premise dialectice ceea ce se aseamănă cu premisele probabile, ca și ceea ce neagă tot ce este contrar opiniilor probabile, în sfârșit, ceea ce este de acord cu învățăturile artelor recunoscute“ (Aristotel, 1998: I,11,104a, p. 314).

El ne arată cu destulă claritate, dincolo de unele interpuneri ce țin de parfumul întemeietor al antichității, că natura dialectică a unei propoziții se concretizează în capacitatea acesteia de a *deschide o alternativă* egal permisivă la interpretări opuse. Numai în acest caz al permisivității egale la interpretări opuse noi nu resimțim pozițiile diferite ale interlocutorilor (unul care susține punctul de vedere, celălalt care îl respinge) ca atentate sau asperități la sau ale funcționării normale a raționalității. Aspectul pare chiar mai bine precizat în *Despre interpretare*:

„În același timp, este evident că o întrebare de forma «Ce este aceasta?» nu este o întrebare dialectică, pentru că cel ce întreabă trebuie,

prin forma întrebării sale, să lase adversarului alegerea de a enunța una sau cealaltă din alternative, oricare ar dori-o el. De aceea, el trebuie să pună întrebarea într-o formă definită, și să întrebe, de exemplu, dacă omul are sau nu cutare sau cutare caracteristică“ (Aristotel, 1997: 11,20b, p. 181).

Numai dacă întrebarea lasă adversarului posibilitatea de a alege una dintre alternative se îndeplinesc și cerințele prin care se formulează scopul dialecticii în *Topica*: susținerea și respingerea uneia și aceleași teze supusă dezbaterii.

Sugestii interesante pe aceeași linie regăsim la Augustin, în tratatul *De Dialectica*. Pornind de la ideea că „dialectica este știința de a purta bine dezbaterile“ și că materialul cu care lucrăm în cadrul dezbaterilor sunt expresiile, Augustin ne propune o serie de distincții importante între diferitele tipuri de expresii, anticipări subtile ale unor elemente care constituie astăzi substanța cercetărilor în domeniul semioticii, distincții care au tocmai rolul de a identifica tipurile de expresii care convin cel mai bine manifestării concrete a acestei arte de a purta bine dezbaterile. Augustin reține ca importante pentru materia dezbaterilor acele expresii care exprimă o judecată: o afirmație sau o negație cu privire la o anumită stare de lucruri. Dar și în interiorul acestora, ne atrage atenția Augustin, trebuie să facem o anumită ordine:

„Lăsând la o parte expresiile care nu conțin o judecată, rămân [în discuție] acele expresii complexe care conțin o judecată. Acestea din urmă sunt de două tipuri. [În cadrul primului tip,] judecata este exprimată în așa fel încât este susceptibilă de a fi afirmată sau negată, de exemplu: *omnis homo ambulat* («orice om merge»); – *omnis homo non ambulat* («nu orice om merge»); [putem da] și alte [exemple] de acest fel. [Cât privește al doilea tip,] judecata este exprimată în așa fel, încât, deși se realizează în întregime intenția gândirii, ea nu poate fi nici

negată, nici afirmată. Așa se întâmplă când poruncim, dorim, blestemăm sau facem ceva asemănător. Într-adevăr, când cineva zice: *Perge ad villam!* («Du-te la conac!») sau *Utinam pergat ad villam!* («O, de s-ar duce la conac!»), sau când ar zice *Dii illum perdant!* («Zeii să-l piardă!»), nu putem să declarăm nici că minte, dar nici să credem că spune adevărul. El nici nu a afirmat ceva, nici nu a negat. Așadar, asemenea enunțuri nu aduc în discuție o problemă, nu reclamă prezența unui interlocutor“ (Augustin, 2003: II, 6,1-6,5, pp. 41-43).

Ultimele secvențe fac mai multă lumină în înțelegerea întregului text pe care l-am invocat și ne atrag atenția că doar expresiile care conțin o judecată și pot fi afirmate sau negate reclamă prezența unui interlocutor, ceea ce constituie condiția minimală a posibilității unei dezbateri.

Așadar, criteriul naturii dialectice a moțiunii exprimă cerința ca aceasta să poată fi afirmată sau negată cu același temei și, pe cât posibil, cu aceeași forță a mijloacelor de probare. Numai în aceste condiții dezbaterii este un demers echilibrat între interlocutori, asigură condiții egale de manifestare discursivă și probatorii fiecăruia dintre ei, acordă aceleași șanse de succes tuturor, rezultatul final depinzând doar de capacitatea unuia sau altuia de a găsi cele mai puternice argumente, organizarea cea mai eficientă a lor, exprimarea cea mai clară care să asigure înțelegerea, expresivitatea potrivită pentru a emoționa și seduce publicul.

Natura problematologică a moțiunii. Orice moțiune trebuie să se sprijine pe o idee problematologică, pe un conținut de idei în stare să genereze discuții contradictorii, divergențe de opinii susținute cu înverșunare de fiecare dintre părți, polemici care să lase impresia că totul se joacă pe muchie de cuțit și că numai efortul susținut de probare este sigurul în stare să încline balanța într-o parte sau

alta. Ideea problematologică ne lasă să înțelegem că nimic nu e decis în legătură cu adevărul sau falsitatea ei, că totul se decide în lupta ideatică dintre interlocutori, că această confruntare acaparatoare de opinii este singura cale care ne duce cu siguranță la adevăr. Originea meditației problematologice, cel puțin a aceleia induse de cercetările cele mai recente în domeniu, se regăsește în lucrările lui Michel Meyer, profesor de filozofie, retorică și teoria argumentării la Universitatea Liberă din Bruxelles. În 1986, autorul invocă publică o lucrare intitulată *De la problémologie: philosophie, science et langage*, care constituie punctul de plecare al unui model de interpretare a limbajului, filosofiei, discursivității în general, model ce are în centrul explicațiilor conceptul de problematologie (Meyer, 1986). Autorul își exprima surprinderea că domenii întregi ale cunoașterii – filosofia cu deosebire este luată în atenția spiritului critic – s-a ocupat de investigarea până la saturație aproape a anumitor întrucupări ale conceptului de *problemă*, în sensul ideatic al termenului, dar nu a fost atrasă în nici un fel de conceptul originar de la care se adapă fiecare moment al ființării sale: problema ca *problemă*. Meditația filosofică e plină de discuții, parte dintre ele de o surprinzătoare profunzime, cu privire la „Unu“, „Multiplu“, „Ființă“, „Eu“, „Idee“, „Fapt“, „Neant“ și altele asemenea, dar nu regăsim nimic interesant cu privire la conceptul de *problemă*, deși o astfel de discuție ar fi la originea tuturor celorlalte. Când un dat al cunoașterii devine o *problemă*? Cum se structurează el pentru a constitui „totul“ care stă la originea productivității gândirii? Într-adevăr, ideea care ordonează modelul problematologic de interpretare a cunoașterii în general este aceea de *productivitate a gândirii*. O idee pe care o asimilăm prin cunoaștere este, pentru noi, productivă

dacă celelalte idei pe care le avem se structurează, se „poziționează“ în raport cu ea, iar această poziționare capătă semnificații majore ce pot restructura întreg enciclopedismul cognitiv de care dispunem. Mai exact, o idee devine productivă pentru noi atunci când se constituie ca o *problemă*, când generează un act de inteliecție ce o are drept punct de reper și sursă de conflict cu celelalte idei. Chiar experiența cotidiană ne arată că unele idei, informații, cunoștințe de care dispunem diferă de altele din punctul de vedere al productivității. De exemplu, dacă primim un răspuns la întrebarea: „La ce oră pleacă trenul de după amiază spre București?“, concretizat în enunțul: „Un tren rapid pleacă de la Iași la București la ora cincisprezece“, avem o nouă cunoștință achiziționată, probabil importantă pentru acțiunile imediate ale celui care întreabă, dar irelevantă din punct de vedere problematologic, deoarece ea nu se constituie nici în sursă de conflict cu celelalte idei, nici cu ceilalți indivizi cu care intrăm în contact. În schimb, un răspuns la întrebarea: „Poate fi virtutea cunoscută?“, concretizat în enunțul: „Virtutea poate fi cunoscută doar pe calea raționalității“, este o cunoștință nouă pe care o achiziționăm (dacă nu ar fi o cunoștință nouă, atunci întrebarea nu și-ar avea rostul) și ea generează imediat un act de inteliecție concretizat în interogații de felul: „De ce numai pe calea raționalității?“, „Este aceasta o cunoaștere adecvată?“, „Se diferențiază ea de cunoașterea altor dat-uri ale realității?“.

Așadar, semnul problematicității unei idei este constituirea ei într-o *problemă veritabilă* a gândirii, într-un motiv de dispută între cei angajați în evaluarea ideii în cauză. Dar trebuie să și conștientizăm faptul că o idee este productivă, că ea este o *problemă* a gândirii noastre sau a altora,

că este sursă de conflict între noi și ceilalți. Marca prizei de conștiință este *interogativitatea*: când un individ pune o întrebare în legătură cu o idee vehiculată și receptată, aceasta e un semn că ideea nu a rămas fără consecințe semnificative în ansamblul cunoașterii sale, că ea este interesantă pentru actul de inteliecție și că există curiozitatea pentru a o aprofunda. Meyer ne atrage atenția asupra importanței interogativității în cunoașterea umană:

„Se poate formula o lege generală de maniera următoare: fiind dat că unitatea fundamentală a limbajului este cuplul întrebare-răspuns, utilizarea limbajului se poziționează totdeauna în funcție de acest cuplu. [...]. A pune întrebarea, sau a o evoca asertoric, semnifică adesea că locutorul *dorește să știe*: avem aici conotația epistemică atașată nu la ceea ce face întrebarea ca atare, ci la faptul de a o *răscoli, pentru cineva*, de o manieră sau alta“ (Michel Meyer, 1982: 123;124).

Interogativitatea radicală, de care vorbește Meyer, are darul de a „răscoli“ pentru cineva un anumit set de cunoștințe.

Ideile noastre ar putea fi ordonate, deci, în funcție de cele două criterii: *criteriul problematicității* și *criteriul interogativității*. Primul ne indică dacă suntem sau nu suntem în prezența unei idei problematice, cel de-al doilea dacă există sau nu există diferență între întrebare și răspuns:

Raportul întrebare-răspuns (→)		
Natura rezultatului (↓)	Diferențiat	Nediferențiat
Problematologic	Diferență problematologică	Non-diferență problematologică
Neproblematologic	Diferență neproblematologică	Non-diferență neproblematologică

Sistematizarea ne pune în gardă că avem cel puțin patru categorii de idei diferențiate pe criteriul combinat al problematicității și interogativității: idei care problematizează și al căror cuplu întrebare-răspuns e bine delimitat, idei care nu problematizează și în care se diferențiază întrebarea de răspuns, idei care problematizează dar ale căror întrebări nu se diferențiază de răspunsuri și, în sfârșit, idei care nici nu problematizează și nici nu produc o diferențiere între întrebare și răspuns (Sălăvăstru, 2003: 385; 2007: 166).

Suntem în prezența unei sistematizări care ne pune în situația unei alegeri fundamentate: Care dintre clasele de idei pe care le-am ordonat în funcție de idealul de problematicitate ar fi mai potrivit să stea în postura de moșuni ale unei dezbateri? Răspunsul nu e greu de întrezărit dacă el este rezultatul unei analize la obiect cu privire la ceea ce așteaptă actul dezbaterii de la moșuni și la ceea ce poate oferi modelul problematologic în legătură cu productivitatea ideilor noastre. *Clasa ideilor problematologice care diferențiază* constituie spațiul ideal din care ar trebui să selectăm temele adecvate dezbaterilor publice. De ce? Pentru că ideile care se supun cerințelor acestei clase sunt cele care nasc opinii diferite cu privire la susținerea și respingerea lor. Or, cerința aceasta este inclusă chiar în sfera condițiilor de posibilitate ale dezbaterii: nu putem să dezbaterem ceva asupra căruia nu avem ocazia să formulăm argumente pro și contra. Pe de altă parte, pentru că ideile care se supun cerințelor acestei clase dau posibilitatea administrării întrebărilor și răspunsurilor reciproce în legătură cu orice aspect al moșunii (formulare, probare, relaționare). Or, dezbateră este, ca mod de desfășurare, o suită de întrebări și răspunsuri în urma cărora trebuie să se limpezească, să se clarifice tema supusă discuției.

Conchidem că *natura problematologică a moțiunii* ne cere ca, în dezbaterile publice, să alegem acele idei care sunt productive pentru cunoașterea omenească, care generează facil discuții pro și contra, care nasc polemici cordiale dar intransigente, care invită la meditație și reflecție critică, într-un cuvânt, care nu ne lasă nici pe departe indiferenți din punct de vedere al actului de intelecție. Aplicațiile pe care chiar Meyer le-a dezvoltat în marginea modelului său ne dezvăluie forța de penetrație a ideilor problematologice, de la ordonarea domeniilor filosofiei sau istoriei filosofiei (Meyer, 1995;1997; 2000), ale retoricii sau istoriei retoricii (Meyer, 1993; 1999, 2008), ale argumentării (Meyer, 1995; 1996: 325-357; Hoogaert, 1996; Carrilho, 1996:231-241), ale literaturii (Meyer, 1992) și chiar ale teatrului (Meyer, 2003). Ele sunt sugestive și pentru posibilitățile atât de diversificate ale câmpurilor din care ne putem selecta ideile despre care să dezbaterem cu ceilalți.

Natura indecidabilă a moțiunii.

Moțiunea unei dezbateri, oricare ar fi ea, trebuie să se exprime printr-un enunț indecidabil din punct de vedere alethic, poate mai exact, decidabil doar contextual. Să încercăm a explica mai pe îndelete afirmația pe care tocmai am pus-o în circulație. Fără îndoială, suntem preocupați întotdeauna de a determina valoarea de adevăr a enunțurilor care constituie echipamentul nostru cognitiv și explicativ. Motivul unei atari preocupări nu e greu de intuit: în funcție de valoarea de adevăr a cunoștințelor pe care le avem ne structurăm comportamentele noastre de cunoaștere și de acțiune viitoare. Dacă știm că afirmațiile de care dispunem sunt adevărate, vom acționa într-un fel, dacă avem îndoieli serioase cu privire la adevărul lor, vom acționa altfel. Cunoașterea fundată

pe adevăr ne duce cu necesitate la descoperirea adevărului, cunoașterea fundată pe falsități ne poate conduce la erori grosolane cu consecințe imprevizibile asupra conduitei și activităților de viitor.

În eforturile de determinare a adevărului punem în mișcare metode și proceduri dintre cele mai diverse, utilizăm căi diferite de investigare tocmai pentru a fi siguri că ceea ce afirmăm este adevărat. Acest travaliu ne conduce la concluzii dintre cele mai interesante. Există enunțuri care pot fi decise ca adevărate sau false o dată pentru totdeauna, fără ca, în legătură cu ele, să se poată reveni în orice moment sau de către orice individ pentru a pune în cauză valoarea lor de adevăr. Dacă avem enunțul:

Figura geometrică pe care a desenat-o Andrei este sau nu este un triunghi

constatăm că, dincolo de opțiunile și cercetările noastre de moment, enunțul exprimă o afirmație adevărată: indiferent ce ar desena persoana identificată prin numele „Andrei“, desenul cade sub jurisdicția afirmației cuprinse în enunț, adică fie este un triunghi, fie nu este un triunghi (chiar dacă, să zicem, Andrei trage doar o linie pe foaia de hârtie, linia se include în sfera a „ceea ce nu e triunghi“). La fel se întâmplă și în cazul enunțului:

Cercul este linia curbă închisă cu toate punctele egal depărtate de centru

unde ne dăm seama că ceea ce se afirmă este adevărat și că nici o probă ulterioară care ar putea fi adusă nu ar pune în cauză caracterul său adevărat.

Cum s-a determinat valoarea de adevăr a enunțurilor pe care le-am dat drept exemple? Pe baza raționalității, criteriul analizei logice fiind instrumentul prin care s-a impus raționalitatea adevărului în aceste cazuri. Propoziția „Figura geometrică pe care a desenat-o Andrei

este sau nu este un triunghi“ este o instanțiere a unui principiu elementar al gândirii, terțul exclus, care ne atrage atenția că dacă universul de discurs este epuizat de proprietăți exclusive, atunci fiecare obiect care populează acest univers are sau nu are proprietatea (dacă universul de discurs al figurilor geometrice e judecat după dihotomia „triunghiuri“—„figuri geometrice care nu sunt triunghiuri“, atunci orice figură geometrică intră în una sau alta dintre cele două clase). Propoziția „Cercul este linia curbă închisă cu toate punctele egal depărtate de centru“ este determinată ca adevărată tot printr-o analiză logică: propoziția unește două noțiuni, „cerc“ și „linie curbă închisă cu toate punctele egal depărtate de centru“, se constată că toate „obiectele“ care cad sub incidența noțiunii „cerc“ cad și sub incidența noțiunii „linie curbă închisă cu toate punctele egal depărtate de centru“, rezultă că noțiunile sunt identice, noțiunile identice care se afirmă reciproc dau propoziții adevărate, deci: propoziția în cauză este adevărată. Nu ne-a trebuit nici o altă investigare de ordin observațional pentru a concluziona că aceste două enunțuri fac afirmații adevărate. Wittgenstein numește aceste propoziții *tautologii*, ele nu ne spun nimic în legătură cu realitatea (spre deosebire de celelalte propoziții care sunt „imagini ale realității“):

„Tautologia nu are condiții de adevăr, deoarece ea este necondiționat adevărată; [...]. Tautologia și contradicția nu sunt imagini ale realității. Ele nu înfățișează nici o stare de lucruri posibilă. Căci prima admite *orice* stare de lucruri posibilă, cealaltă *nici una*“ (Ludwig Wittgenstein, 2001: 4.461; 4.462, p. 114).

Este cât se poate de simplu de constatat că atunci când afirmăm că „Figura geometrică pe care a desenat-o Andrei este sau nu este un triunghi“ nu spunem nimic cu privire la realitatea figurii

pe care a desenat-o Andrei, când afirmăm că „Afară plouă sau nu plouă“ nu transmitem nici o informație cu privire la realitatea de afară.

Pot constitui astfel de enunțuri obiect de controversă și, în consecință, pot sta ele ca suport discursiv al moțiunilor unor dezbateri? Răspunsul este, desigur, negativ. Motivul este relativ simplu: afirmațiile tautologice sunt adevărate în mod evident, adevărul lor se impune chiar la nivelul simțului comun ca indiscutabil, ca puncte de sprijin necontroversate pentru dezvoltări ulterioare ale cunoașterii: dacă nici principiile elementare ale gândirii nu ar mai fi recunoscute ca adevărate (cazul triunghiului desenat), dacă nici definițiile elementare care stau la baza cunoașterii unui domeniu nu mai sunt asumate (cazul identificării definiționale a cercului), atunci cu greu am mai găsi ceva demn de pus la baza actului nostru de înstăpânire a lumii. O asemenea afirmație n-ar putea ocupa rolul de moțiune pentru că, rațional vorbind, nici un participant la dezbateri n-ar trebui s-o respingă și să formuleze un punct de vedere opus. Moțiunea unei dezbateri trebuie să întruchipeze *actualizarea unei stări de lucruri posibile*, ceea ce nu pot face afirmațiile tautologice pentru că ele actualizează, cum spune Wittgenstein, *orice* stare de lucruri posibilă! Într-un limbaj mai prozaic, am putea spune că tautologiile pun în evidență *banalități*, nu în sensul curent, peiorativ al termenului, ci mai degrabă în acela care trimite la adevăruri cunoscute și recunoscute ca locuri comune ale cunoașterii. Or, despre banalități nu există motive să dezbaterem!

Aceleași considerații pot fi făcute și în legătură cu o altă categorie de afirmații pentru care adevărul poate fi determinat o dată pentru totdeauna: enunțurile contradictorii. Ele sunt declarate false în virtutea analizei logice a conținutului pe care îl vehiculează. O propoziție precum:

Triunghiul este o figură geometrică cu patru laturi

este expresia unei erori grosolane a cunoașterii celui care face o asemenea afirmație. Ea va fi taxată ca atare de toți interlocutorii în virtutea faptului că este contradictorie în chiar conținutul ei. Nu va putea sta în postura de moțiune a dezbaterii pentru că, rațional vorbind, nimeni nu ar trebui să susțină o asemenea afirmație ca adevărată. În termenii lui Wittgenstein, eliminarea unor astfel de enunțuri din postura de moțiuni ale dezbaterilor se datorează faptului că ea nu actualizează *nici o stare* de lucruri posibilă. Sunt considerate *absurdități* ale cunoașterii omenеști și, evident, nici cu privire la absurdități nu e cazul să discutăm în contradictoriu în cadrul unor dezbateri publice.

Determinarea adevărului unora sau altora dintre afirmațiile noastre sau ale celorlalți nu se realizează numai pe calea raționalității, prin analiza logică la care am făcut aluzie mai sus. Uneori ne facem o idee despre adevărul sau falsitatea enunțurilor prin investigare observațională, empirică. Pe această cale putem arăta că unele enunțuri sunt adevărate indiferent de context. De exemplu, dacă avem propoziția:

Toți halogenii sunt monovalenți

și vrem să-i determinăm valoarea de adevăr, procedăm prin identificarea tuturor elementelor chimice care fac parte din clasa halogenilor, cercetăm prin metode specifice dacă fiecare are valența unu și dacă răspunsul este afirmativ, atunci ajungem să considerăm generalizarea „Toți halogenii sunt monovalenți” ca o afirmație adevărată. Așa au procedat, la început, cercetările din domeniul chimiei pentru a-și constitui corpusul elementar al adevărilor domeniului. Și astfel de propoziții sunt totdeauna adevărate, în legătură cu ele nu se pot purta controverse, cel mult

se pot relua observațiile și experimentele pentru a vedea dacă ele confirmă generalizările domeniilor speciale ale cunoașterii. La fel se întâmplă și cu negațiile lor, contradicțiile materiale, de forma „Nici un halogen nu este monovalent”, care, în mod normal, n-ar trebui să fie susținute într-o dezbatere. Chestiunea este bine surprinsă de Aristotel:

„Nici un om competent nu va formula o premisă care este respinsă ca falsă de toți și nu va face o problemă din ceea ce este evident pentru toți sau pentru majoritate. Cea din urmă nu ridică nici o dificultate; cea dintâi nu va fi susținută de nimeni” (Aristotel, 1998: I, 10, 104a, p. 314).

Am identificat care dintre enunțurile noastre *nu pot sta* în poziția de moțiune. Care sunt însă, din punctul de vedere al decidabilității alethice, afirmațiile care pot îndeplini această funcție? Evident, cele care epuizează universul de discurs al posibilităților: cele întotdeauna adevărate nu pot, cele întotdeauna false nu pot, înseamnă că pot îndeplini acest rol doar acele *afirmații care sunt uneori adevărate, alteori false* în funcție de context. Dar nici acestea fără restricții: numai acele afirmații care sunt uneori adevărate, alteori false dar care nu pot fi dovedite într-un fel sau altul prin cercetare empirică și experiment. De exemplu, afirmația:

Afară plouă

este purtătoarea unui adevăr contextual (este adevărată sau falsă în funcție de starea vremii), dar starea de adevăr se poate lesne determina prin inspectarea situației vremii în momentul în care este pus în circulație enunțul. Nu avem ce să dezbaterem aici pentru a determina dacă propoziția este adevărată sau falsă. În schimb, afirmația:

Virtutea poate fi cunoscută

este și ea purtătoarea unui adevăr contextual (de data aceasta, contextul se concretizează în factorii pe care îi ia în considerare locutorul când se raportează la o asemenea afirmație), dar ea nu este permisivă la cercetare empirică sau experimentală. Adevărul ei se determină (și se poate determina) numai prin dezbateri împreună cu ceilalți, dezbateri care pune în evidență argumentele pro și argumentele contra și face o evaluare critică a lor.

A alege moțiunea unei dezbateri în funcție de *natura indecidabilă a enunțului* prin care ea este pusă în circulație înseamnă a selecta acele teme sau problematoci care nu sunt adevăruri recunoscute sau absurdități evidente, care se constituie în adevăruri contextuale ce nu pot fi determinate prin observație sau experiment, ci numai prin discuție critică.

4. Un intermezzo conclusiv

Vrem să subliniem că există o legătură de determinare evidentă între cele trei categorii de exigențe care constituie *criteriile interne* de alegere a moțiunii unei dezbateri publice: natura dialectică, natura problematologică și natura indecidabilă ale moțiunii. Un enunț *dialectic* (care deschide o alternativă în legătură cu posibilitățile

sale de susținere sau respingere și acordă șanse egale participanților în acest sens) este, necesarmente, și *problematologic* (lasă loc unei productivități ideatice indusă de interogațiile pe care le generează și răspunsurile care le însoțesc), dar și *indecidabil* (numai în această situație el poate suporta cu același stoicism și argumentele care-i sunt favorabile dar și pe cele care i se opun). Un enunț *indecidabil* (nefixat ca adevărat sau fals și nefixabil astfel prin cercetare empirică) este și *dialectic* (deschide posibilitatea egală de susținere și respingere), dar și *problematologic* (are cele mai mari șanse de a induce polemici aprinse și de a dinamiza, pe această cale, ideția pe o anumită temă). Un enunț *problematologic* (productiv ca ideție) este și *indecidabil* (asaltul de idei și efervescența ideatică sunt posibile în afara adevărilor necesare), dar și *dialectic* (atracția către opinii contrare este mai puternică atunci când alternativa menține egală distanță între posibilități). Moțiunea unei dezbateri este bine aleasă, este autentică și productivă, atunci când aceste criterii interne sunt îndeplinite simultan. În general, așa cum am lăsat a se înțelege, ele se presupun reciproc, astfel încât îndeplinirea simultană este o chestiune de identificare precisă a satisfacerii unuia sau altuia dintre criterii.

REFERINȚE

- ARISTOTEL, (1997), *Despre interpretare*, în: Aristotel, *Organon*, I, București, Editura Iri;
 ARISTOTEL, (1998), *Topica*, ; în: Aristotel, *Organon*, II, București, Editura Iri;
 AUGUSTIN, (2003), *De Dialectica*, București, Editura Humanitas;
 CARRILHO, M. M., (1996), „Argumentation: A New Paradigm?“, in: *Revue Internationale de Philosophie*, 2, 1996, Bruxelles;
 HOOGAERT, C., (1996), sous la direction, *Argumentation et questionnement*, Paris, PUF;
 MEYER, (1982), *Logique, langage et argumentation*, Paris, Hachette;
 MEYER, M., (1986), *De la problématique: philosophie, science et langage*, Bruxelles, Pierre Mardaga;
 MEYER, M., (1992), *Langage et littérature*, Paris, PUF;

-
- MEYER, M., (1993), *Questions de rhétorique: langage, raison et séduction*, Livre de Poche, Paris, Librairie Générale Française;
- MEYER, M., (1995), „Problématique et argumentation ou la philosophie rencontre du langage“, Hermès, 15, Paris;
- MEYER, M., (1995), *Science et métaphysique chez Kant*, Paris, PUF;
- MEYER, M., (1996), „Rhetoric and the theory of argument“, in: *Major Trends in Argument Theory Today*, Revue Internationale de Philosophie, 2, Bruxelles;
- MEYER, M., (1997), *Qu'est-ce que la philosophie?*, Livre de Poche, Paris, Librairie Générale Française;
- MEYER, M., (2000), *Questionnement et Historicité*, Paris, PUF;
- MEYER, M., (2003), *Le tragique et le comique. Penser le théâtre et son histoire*, Paris, PUF;
- MEYER, M., (sous la direction), (1999), *Histoire de la rhétorique. Des grecs à nos jours*, Livre de Poche, Paris, Librairie Générale Française;
- MEYER, M., (2008), *Principia Rhetorica. Une théorie générale de l'argumentation*, Paris, Fayard;
- SALAVASTRU, C., (2003), *Teoria și practica argumentării*, Iași, Polirom;
- SALAVASTRU, C., (2007), *Logique, argumentation, interprétation*, Paris, L'Harmattan;
- WITTGENSTEIN, L., (2001), *Tractatus Logico-Philosophicus*, București, Editura Humanitas;